

методологічного і світоглядного пояснення рухової активності як феномену розвитку людини у контексті реалізації закладених у неї потенцій як природної істоти. Воно дає можливість виявити є духовні витоки тілесної, фізичної рухової активності людини, яка є складовою Універсуму і відповідно реалізує своє духовне начало через певні матеріали прояви. Загалом процес формування тілесної організації людини слід розглядати як діалектику дії загальних універсальї розвитку світу та духовно зумовленої активності людини щодо формування себе, свого тіла, простору власного буття. Як вказував Арістотель, «ясно одне, що мається деякий початок і що причини існуючого не безмежні... точно так само і те, звідки береться рух, не складає безмежного ряду» [1, с. 232].

У межах філософії тілесності як теоретичної основи фізичного виховання тілесно-рухова активність розглядається як поєднання тілесно-фізичних і духовно-психологічних характеристик людини у своєрідну цілісність, душетілесність. А сам процес становлення та розвиток у людини виглядає як нескінченність у досягненні прагнень людини до самовдосконалення. При цьому постає питання визначення буттєвих орієнтирів такої тілесно-рухової активності, які можна назвати екзистенціалами фізичного розвитку. Як вказує відомий вітчизняний філософ В. Кебуладзе, «зادля того, щоб зрозуміти істинний сенс тілесності, ми маємо розглянути цю фундаментальну структуру досвіду в інтерсуб'єктивному вимірі» [3, с. 235]. Він розвиває думку Платона, що «тіло індивідуалізує душу», за двома напрямками: як онтологічне буття тіла для самої людини і як її репрезентація для інших людей. Хоча людина є безумовно багатовимірною сутністю з пріоритетністю духовних та соціальних атрибутів, але у буттєвому вимірі вона проявляється тілесно, що примушує філософів, як наприклад, Ж. Сартра, вказувати на тілесні витоки людського буття, оскільки «душа існує зі своїм тілом».

Висновки. Таким чином, духовний світ людини є джерелом її розвитку, визначаючи невірніваженість її станів у вимірах цінностей, потреб, прагнень тощо. Тілесно-рухова активність трансформує цю невірніваженість у прояви людини як матеріальної істоти у процесі тілесного, почуттєвого освоєння світу і концентрується на екзистенціалах людського розвитку. Останні і визначають духовну силу людини в протистоянні з дійсністю і здатністю фізично-тілесно реалізувати себе в ній. Звідси зрозуміло, що пошуки людиною себе і свого місця у світі мають віковичну природу і є нескінченими, трансформуючись у різноманітні форми тілесно-рухової активності. Рівень саморозвитку та самореалізації людини визначається у буттєвому вимірі, що поєднує як тілесно-фізичні аспекти, так і духовні витоки знаходження людиною себе і свого місця у світі.

Список використаних джерел

1. Арістотель. Метафізика / Арістотель; пер. с греч. П. Д. Перова, В. В. Розанова. – М.: Ін-т философии, теологии и истории Св. Фомы, 2006. – 386 с.
2. Ібрагімов М. Феноменологія тілесності як «тілесний досвід» у сучасному фізкультурно-спортивному просторі / М. Ібрагімов // Теорія і методика фіз. виховання і спорту. – 2012. – №3. – С.126–133.
3. Кебуладзе В. Феноменологія досвіду // В. Кебуладзе. – К.: Дух і Літера, 2011. – 280 с.

4. Мазов Н. Ю. Смысловое и экзистенциальное измерения спорта / Н. Ю. Мазов // Медицина и образование в Сибири. – 2008. – №3. – С.17–24.

References

1. Aristotel'. Metafizika / Aristotel'; per. s grech. P. D. Pervova, V. V. Rozanova. – M.: In-t filosofii, teologii i istorii Sv. Fomy, 2006. – 386 s.
2. Ibragimov M. Fenomenologija tilesnosti jak «tilesnyj dosvid» u suchasnomu fizkul'turno-sportyvnomu prostori / M. Ibragimov // Teoriya i metodyka fiz. vyhovannja i sportu. – 2012. – №3. – S.126–133.
3. Kebuladze V. Fenomenologija dosvidu // V. Kebuladze. – K.: Duh i Litera, 2011. – 280 s.
4. Mazov N. Ju. Smyslovoe i jekzistencial'noe izmerenija sporta / N. Ju. Mazov // Medicina i obrazovanie v Sibiri. – 2008. – №3. – S.17–24.

Lavrova L. V., PhD, associate professor, Head of Department of Education and Culture of Health in Dnipropetrovsk Regional Institute of Postgraduate Education (Ukraine, Dnipro), lavrovalarisa0@gmail.com

Body-physical activity of man as a philosophical concept

The questions of body-physical activity in the context of improving the human research methodology and philosophy of education categorical apparatus are considered. On the basis of systematic and comparative methodologies, approaches combining social philosophy, philosophy of health and philosophy of education reveals unexplored aspect of the problem associated with definition of review methodological principles and the role of motor activity in the development of man. It is shown that physical activity is a sphere combination of spiritual and bodily and therefore the formation of the whole man. Its grounded the necessity of emphasizing locomotor activity in the process of identifying individual trajectories of human development in the educational process.

Keywords: philosophy of education, people, spiritual, physical, self-development, physical activity.

* * *

УДК 130.122

Шаповалова І. В.,

кандидат філософських наук, доцент, Національний університет кораблебудування ім. адмірала Макарова (Україна, Миколаїв), ira.shapovalova@gmail.com

СОВІСТЬ В МОРАЛЬНИХ ТРАДИЦІЯХ ОСОБИСТОСТІ І СУСПІЛЬСТВА: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

Здійснюється соціально-філософський аналіз поняття «совість», яке відображає взагалі зв'язки і взаємодії соціальної дійсності, представляє собою систему принципів, основу моральних традицій та культури особистості і суспільства. Представлена історико-філософська експозиція поглядів на сутність і механізми совісті. З'ясовано, що совість є невід'ємним елементом саморегуляції і самоорганізації життєдіяльності людини і суспільства.

Ключові слова: совість, виховання, самовиховання, моральна традиція, особистість, культура.

Совість – це провідна категорія соціальної філософії, найбільш складне структурно-функціональне утворення моральної самосвідомості, інструмент суспільної оцінки і моральної самооцінки особистості.

Совість за походженням і призначенням має всезагальне значення, охоплюючи усіх людей, вона закріплюється в моральних традиціях та основах культури особистості, які створювалися у тривалому процесі історичного розвитку суспільства.

Результатом інтеріоризації особистістю моральних вимог суспільства в її самовимогі є почуття морального обов'язку. На сторожі морального обов'язку особистість ставить совість. Щодо цього досить влучне міркування висловив сучасний латвійський філософ Август Мілтс: «Чим складніший внутрішній світ особистості, чим багатоманітніші відносини людини з навколишнім

світом, тим сильніша потреба врівноважити свій духовний світ і бути автономною особистістю. І людина починає сама вершити над собою суд, віддавати собі похвалу, оцінювати вчинки, давати поради, наводити порядок у внутрішньому «господарстві», виховувати себе. І вона переконується, що там, усередині, є якась могутня і таємнича сила, що є сама собі законом. Є совість» [6, с. 211].

По суті високий авторитет совісті в суспільній думці ґрунтується на принциповій збіжності суб'єктивного знання й волі з істинним добром. Утім цей вексель не завжди виявляється сплаченим, оскільки зміст совісті може й не відповідати об'єктивному, усвідомленому, значущому й розумному змістові.

Теоретичне пояснення категорії «совість» нерозривно пов'язане із загальними філософськими і етичними позиціями мислителів різних часів. Релігійно-ідеалістичні теорії розглядають совість як похідне від вічних, абсолютних ідей чи апіорного морального закону.

В грецькій міфології прояв совісті пов'язувався з образом богинь помсти ериній, які переслідували злочинця, позбавляючи його розуму, совість нещадно переслідує людину, яка ігнорує моральний обов'язок. В цю ж епоху а давньогрецьких літературних джерелах знаходимо лінію розвитку уявлень про совість, де герої (наприклад Еврипіда) страждають вже не від помсти богинь і не тільки від суспільної думки, а від власних докорів совісті, від усвідомлення скоєного.

Мислителі Середньовіччя тлумачать совість як «глас Божий», внутрішнє джерело моральних приписів, які часто схожі із зовнішніми вказівками (Августин Блаженний, Фома Аквінський, Ансельм Кентерберійський).

Починаючи з епохи Відродження та Нового часу, філософи намагаються довести визначальну роль розуму у функціонуванні совісті (Е. Роттердамський, Дж. Бруно, Дж. Локк, Б. Спіноза). Також показати, що совість відчуває вплив виховання та багато у чому залежить від досвіду людини (Ж. Ламетрі).

Філософи-ідеалісти, прибічники положення про первинність духа, розглядали совість «як щось природжене чи дане Богом і відмовилися шукати пояснення совісті в дійсному житті, реальних потребах» [1, с. 6]. Найбільш відомі філософсько-етичні вчення німецьких філософів XVIII–XIX ст. Іммануїла Канта і Георга Гегеля. Совість у І. Канта виступає як здатність оцінювати нас самих відповідно до моральних законів, він порівнював її із внутрішнім суддею, який може покарати або виправдати людину [3, с. 129, 131].

Внутрішній характер механізму совісті, його самодостатність і самовірогідність не підлягають сумніву. Та от чи є зміст совісті певної особистості добрим? Відповідь на дане питання може бути одержана тільки шляхом аналізу змісту совісті. На думку Г. Гегеля, посилення совісті «тільки на саму себе перебуває в безпосередній суперечності з тим, чим вона хоче бути, з правилом розумного в собі і для себе значущого загального способу дій» [2, с. 179].

Філософи-матеріалісти тлумачили поняття «совість» через призму умов людського життя. На думку І. Фейєрбаха совість є «alter ego, друге Я в Я», тобто совість виступає як голос внутрішнього Я людини і утримує її від поганих вчинків.

Марксисти обґрунтовують виникнення совісті лише на певному етапі розвитку суспільства, і тому її зміст носить історичний характер. Совість як здатність людини контролювати свої дії, наповнюється конкретним змістом внаслідок не простого спілкування з іншими людьми, а в наслідок приналежності людини до певної соціальної групи, класу. Пов'язуючи природу совісті із соціальною сутністю людини, марксизм підкреслює класовий характер її змісту [4, с. 216–217].

Німецький мислитель XX ст., соціолог і психолог Еріх Фромм присвятив дослідженню совісті свою працю «Людина для себе. Дослідження психологічних проблем етики». Він розмежував совість на «авторитарну» і «гуманітарну» [8]. На думку Е. Фромма, кожна людина володіє обома видами совісті, вони є не подільними та не взаємовиключними. Проблема у тому, щоб розпізнати силу кожної з них та їх взаємовідношення. Відповідно до цього розподілу, авторитарна совість – голос інтеріоризованого зовнішнього авторитету, авторитету батьків, держави або будь-кого, хто виявиться авторитетом в тій або іншій культурі. Гуманістична совість – це не інтеріоризований голос авторитету, це наш власний голос, даний кожній людській істоті і не залежний від зовнішніх санкцій та заохочувань.

В процесі розвитку морально-творчого потенціалу внутрішнього світу совість виступає як його найбагатша форма, щоправда, за умови, що людина має здатність до постійної внутрішньої роботи й до відкриттів нового, заглиблення в себе, внутрішня замкненість для зовнішнього світу досить часто трапляються в культурному розвитку. Самоізоляція совісті, що обмежує свободу людини внутрішнім світом і виключає претензії на вільне самоствердження у світі зовнішньому, може мати пояснення і виправдання на деяких стадіях суспільного розвитку або в культурах статичних, у яких виробниче життя переважно пов'язане з процесами відтворення стійких моделей буття, а не з виробленням нового.

Джерелом саморозвитку людини як особистості є боротьба протилежностей у її внутрішньому, духовному світі. В її свідомості представлене минуле (власний життєвий досвід) і майбутнє (ідеал). Ці чинники впливають на кожну мить буття людини. Здійснюючи вибір, зокрема й моральний, вона орієнтується або на минуле, відповідні цінності і звички, або на майбутнє, на ідеал, уявлення про який ґрунтується на вічних, абсолютних вселюдських цінностях. Совість є представником ідеалу.

За австрійським психоаналітиком Зігмундом Фрейдом, вона становить собою «ідеальне Я», яке протистоїть «реальному Я». Муки совісті свідчать про поразку ідеалу, переживання цієї поразки, що сталася в акті морального вибору чи відповідного вчинку, а спокійна совість і відповідне моральне задоволення – про перемогу ідеалу.

Кожна така перемога позитивно впливає на життєвий досвід людини, який виявляється в актах вибору та вчинках. Совість вважають і своєрідним суддею в людині, який часто знає те, що недоступне громадській думці, насамперед суперечність між помислами, намірами, переконаннями людини і її безпосередньою реальною діяльністю [7, с. 58].

Як категорія етики «совість» виражає нерозривний зв'язок моралі й людської особистості, характеризує

здатність здійснювати моральний самоконтроль, самостійно формулювати для себе моральні обов'язки і вимагати від себе їх виконання, оцінювати свої вчинки. Будучи формою осягнення особистістю моральних вимог суспільства й людства, совість безпосередньо переживається як обов'язок і відповідальність людини перед собою. Керуючись совістю, людина бере на себе відповідальність за свої уявлення про добро і зло, за ті критерії, послуговуючись якими, вона здійснює моральний вибір і відповідні вчинки. Тому совість часто називають моральним компасом особистості.

Людину, яка має розвинуте почуття совісті, називають совісною. Совісна людина відповідальна, наділена глибоким почуттям морального обов'язку. Вона ставить перед собою високі моральні вимоги, уважна і чуйна, здатна долати ниці пристрасті. Наявність совісті свідчить про укорінення моралі в духовно-емоційному світі особистості. Тому совісна людина поводить пристойно й за відсутності зовнішнього контролю, тобто діє не свавільно, а справді свободною. Для неї неприйнятна вседозволеність.

Безсовісній людині потрібний зовнішній контролер, оскільки моральні вимоги не стали її самовимогами, залишившись зовнішньою, чужою силою. Така людина заслуговує осуду, адже безсовісність нічим не відрізняється від аморальності. Та, мабуть, і вона потребує співчуття, хоча б тому, що формування совісті є процесом. Очевидно, не всі люди однаково морально обдаровані, тобто наділені чутливою совістю. Тому піддавати беззастережному осуду людину за недосконалу совість все одно, що засуджувати її за відсутність здібностей чи таланту. А зрозуміти людину означає певною мірою простити їй. Такі міркування ґрунтуються на принципі толерантності (терпимості).

Поширена думка, що совість є абсолют, який існує незалежно від світогляду, віри. Людство зазнало б непоправної біди, якби совість руйнувалася разом з вірою, а людина підміняла голос власної совісті чужим голосом.

Совість є вищим уособленням духовних чеснот людини. В ній найяскравіше втілюється людяність особистості, а саме такий рівень співпричетності до буття інших, при якому чужа біда сприймається і переживається як власна.

Совість – великий рушій вчинків. З почуття совісті (рос. совесть – від «ведать», «знать» – спільне знання) особа здатна покласти на себе відповідальність за долю інших, що потребують її допомоги. Вона здатна навіть на подвиг самозречення в ім'я інших. Останнє засвідчує, що їй легше страждати самій, ніж бачити страждання інших. У феномені совісті виявляє себе вища міра розвитку людяності в суб'єкті. У безпосередньому вияві крайньої небайдужості до іншої, в розумінні іншої людини як мети суб'єкт морального відношення утверджує свій органічний зв'язок із людством. Феномен совісті коригує стосунки людини з іншими людьми. Він спонукає людину свідомо утверджувати в собі якості людяності й викорінювати усе, що суперечить цьому поняттю. В такому сенсі Кант говорить про наявний всередині людини моральний закон як про вищу цінність. Г. Гегель характеризує совість як вияв «моральної геніальності» і ставить совість вище від закону та морального обов'язку [5, с. 358].

У феномені совісті відображене явище індивідуалізації ставлення особи до самої себе з огляду відповідності себе як індивідуальної життєвості всезагальному – поняттю «людини». Тут має місце діалектика «я – буття» і «я – сутність». Конфлікт особи з собою зумовлюється розходженням між вчинком і уявленням про морально цінне. Навіть мимоволі скоєний негідний учинок викликає муки совісті та обурення людини проти себе самої.

Совість виконує запобіжну та ретроспективну (пов'язану з оглядом минулих подій) функції. Муки совісті спрямовані на моральний вибір і відповідний вчинок, які вже відбулися. Найінтенсивніше й найвиразніше совість виявляє себе в негативних переживаннях особистості – душевному дискомфорті, неспокої, тривозі, докорах сумління. З огляду на це англійський економіст Адам Сміт називав докори совісті найжахливішим почуттям у серці людини.

Якщо людина здійснює високоморальний вибір та відповідний вчинок, то совість залишається вдоволеною, що є неодмінною умовою душевного комфорту особистості й стимулом майбутнього високоморального буття. Правда, акт перемоги совісті виявляється не в могутньому переможному та оптимістичному її голосі, а в її заспокоєності, мовчанні. Морально перемагають інші душевні сили особистості, які за моральної поразки залишають совість терзатися на самоті.

Виконуючи запобіжну функцію, совість наполягає на дотриманні моральних заборон, змушує людину уникати певних дій, якими б принагідними і навіть раціональними вони не здавалися. Вона сигналізує про загрозу зла, що часто чатує на людину під час морального вибору і вчинків, які заплановано здійснити чи відмовитися від них. Голос совісті спонукає людину утриматись від кроку, який би призвів до сорому, жалкування, каяття.

При виконанні запобіжної функції совість виявляється не так виразно, її голос зливається з іншими позитивними душевними силами особистості. Про спокуси, які загрожують людині, попереджує не тільки совість, а й почуття добра, морального обов'язку, відповідальності, часто й розум. При виконанні ж ретроспективної функції в ситуації моральної поразки особистості голос совісті глушить усі інші (добрі й лихі) голоси.

Совість перебуває у зв'язку зі страхом, соромом, виною, каяттям та ін. Страх є етапом тривоги, неспокою, спричиненим загрозою втрати честі; сором – переживанням невідповідності своєї поведінки моральним вимогам перед людьми; вина – переживанням цієї невідповідності перед внутрішнім «Я» або перед Богом; каяття є одним із найефективніших механізмів морального самовдосконалення особистості, що виявляється як почуття жалю з приводу скоєних проступків. Супроводжується воно твердим рішенням не повторювати негідних вчинків і виправити їх наслідки або покарати себе, відновивши у такий спосіб порушений цими проступками баланс справедливостей.

Таким чином, можна зробити висновок, що особистість керуючись моральними традиціями і цінностями суспільства, почуттям справедливості та спираючись на совість, спроможна розібратись у будь-

якій моральній ситуації і прийняти вірне, морально виправдане рішення, протистояти аморальним спокусам і не здійснювати дії, що знаходяться під моральною забороною суспільства. Голос совісті загострює моральну інтуїцію людини у розпізнанні добра і зла. Совість стимулює моральне самовдосконалення особистості, посилює її внутрішній самоконтроль і почуття морального обов'язку та відповідальності за свої вчинки. В результаті така людина постає як особистість, що досягла якісного стрибка у своєму моральному розвитку – моральної автономії, моральної рефлексії, морального права оцінки і суду над собою та виступає потужною силою вдосконалення моральних традицій суспільства.

Список використаних джерел

1. Бербешкина З. А. Совестъ как этическая категория / З. А. Бербешкина. – М.: Высш. шк., 1986. – 104 с.
2. Гегель Г. В. Ф. Философия духа / Г. В. Ф. Гегель / Энциклопедия философских наук: в 3 т. – М.: Мысль, 1977. – Т.3. – 471 с.
3. Кант И. Лекции по этике / И. Кант. – М.: Республика, 2000. – 431 с.
4. Малахов В. А. Этика: Курс лекций [навч. посібник] / В. А. Малахов. – К.: Либідь, 2002. – 382 с.
5. Мовчан В. С. Этика [навч. посібник] / В. С. Мовчан. – К.: «Знання», 2007. – 323 с.
6. Современная книга по эстетике [Текст]: антология / Пер. с англ. Э. Н. Глаголева, В. М. Закладная, Ю. С. Иванов; Общ. ред., вступ. ст. А. Егоров. – М.: Иностранная литература, 1957. – 603 с.
7. Тофтун М. Г. Этика [навч. посібник] / М. Г. Тофтун. – К.: Академія, 2005. – 422 с.
8. Фромм Э. Человек для себя. Исследование психологических проблем этики / пер. Л. А. Чернышовой. – URL: <http://golubinski.ru/socrates/fromm/fromm4/txt09.htm>

References

1. Berbeshkina Z. A. Sovest kak eticheskaya kategoriya / Z. A. Berbeshkina. – M.: Vyssh. shk., 1986. – 104 s.
2. Gegel G. V. F. Filosofiya duha / G. V. F. Gegel / Entsiklopediya filosofskikh nauk: v 3 t. – M.: Myisl, 1977. – T.3. – 471 s.
3. Kant I. Lektsii po etike / I. Kant. – M.: Respublika, 2000.
4. Malahov V. A. Etika: Kurs lektsiy [navch. posibnuk] / V. A. Malahov. – K.: Lubid, 2002. – 382 s.
5. Movchan V. S. Etika [navch. posibnuk] / V. S. Movchan. – K.: «Znaniya», 2007. – 323 s.
6. Sovremennaya kniga po estetike [Tekst]: antologiya / Per. s angl. E. N. Glagoleva, V. M. Zakladnaya, Yu. S. Ivanov; Obsch. red., vstup. st. A. Egorov. – M.: Inostrannaya literatura, 1957. – 603 s.
7. Toftul M. H. Etyka [navch. posibnuk] / M. H. Toftul. – K.: Akademiia, 2005. – 422 s.
8. Fromm E. Chelovek dlya sebya. Issledovanie psikhologicheskikh problem etiki / per. L. A. Chernyshovoy. – URL: <http://golubinski.ru/socrates/fromm/fromm4/txt09.htm>

Shapovalova I. V., PhD, Associate Professor, National University of Shipbuilding Admiral Makarov (Ukraine, Nikolaev), ira.shapovalova@gmail.com

Conscience in moral traditions of personality and society: social and philosophical analysis

The article is devoted to social and philosophical analysis of the concept «conscience». It reflects the main connections and interconnections of social reality, is the system of principles, a basis of moral traditions and culture of personality and society. The historical and philosophical exposition of views of essence and mechanisms of conscience is presented. It was found out that conscience is an integral element of self-regulation and self-organization of a life activity of a person and a society.

Keywords: conscience, education, self-education, moral traditions, personality, culture.

* * *

УДК 350.7789:489

Кадобний Т. Б.,
доцент, ДВНЗ «Тернопільський державний
медичний університет імені І. Я. Горбачевського
МОЗ України» (Україна, Тернопіль),
gileya.org.ua@gmail.com

Філософія єдності мови та мислення, їх роль в процесі пізнання і навчання

Розкрито архіважливість взаємозв'язку мови та мислення в процесі вивчення та пізнання природи навколишнього світу. Запропоновано власну методику правил і методів які доцільно застосовувати в період навчання і виховання свідомої і активної молодшої людини яка спроможна буде виробляти, відстоювати і захищати свою власну позицію та інтереси свого народу. Зроблено наголос на необхідність систематичного і постійного навчання і пізнання та їх взаємно доповнення в період становлення та розвитку молодшої людини.

Ключові слова: свідомість, світогляд, аналітичний, синтетичний, мова, мислення, дитина, учень, студент.

Людина, як розумна істота завжди має потребу в освоєнні й усвідомленні реальної дійсності, навколишнього світу. І природним є постійне прагнення до розширення та збагачення життєвого досвіду [1, с. 96]. На це нас націлює філософія життя.

Правилом знайомлення з навколишнім світом і поступове формування уявлення про оточуючі предмети та їх властивості сприяє загальному розвитку дитини. Доки діти не навчилися говорити, до тих пір недоцільно керувати процесом формування чуттєвого світосприйняття. Як правило в цей період надається їм можливість просто бути самим собою і створюючи для цього належний комфорт.

З часом коли дитина навчається говорити, тоді для матері відкривається можливість визнавати про все, що відбувається у його свідомості, направляти увагу на ті чи інші предмети та їх сторони, а також сприяти послідовності виконанню дій щодо відповідних предметів.

На відміну від наочного процесу навчання, чи загальноприйнятих занять, навчання чуттєвому сприйманню ведеться не по суворих правилах які вимагає програма, а так як дозволяє це вести бажання і інтерес дитини, а бо той чи інший випадок. Філософія прийомів ознайомлення з предметами залишаються незмінною – це аналітичний і синтетичний, прийоми які рекомендовано застосовувати з меншою або більшою вимогливістю, залежно від віку і розвитку дитини.

Аналітичний прийом сприяє в розділенні предмета на частини і обстеження та огляд яких відбувається окремо, а синтетичний – це складання з частинок цілого предмета, чи з окремих предметів – цілої групи.

Аналітичний метод є первинним, а значить доступнішим і легшим. Синтетичний метод повинен ґрунтуватись на тих уявленнях які уже сформувались в голові дитини. Нам відомо що в дитини сформовані уявлення в основному про цілі предмети, а не частинки певних предметів, так як вони ще не помічаються самою дитиною.

Щоб дитина збагнула і усвідомила сутність предметів ми рекомендуємо застосовувати: опис предмета, порівняння їх і виділення тих ознак за якими відрізняються ці предмети між собою.

Набагато краще сприймаються предмети при допомозі картин, які підсилюють їх чіткість і коли вони відсутні то в дитини не формується повне уявлення